

Ženski sud: feministički pristup pravdi
Januar – decembar 2017.
Izveštaj

Ženski sud - feministički pristup pravdi

Donosimo kratak izveštaj o aktivnostima Žena u crnom u vezi sa organizovanjem Ženskog suda-feministički pristup pravdi u ovom periodu. Ukoliko vas zanimaju opširnije informacije, možete ih naći na našem web-sajtu www.zeneucrnom.org i www.zenskisud.org ili nam se obratite putem mail: zeneucrnombeograd@gmail.com

Prvi Ženski sud na teritoriji Evrope, održan je u Sarajevu, od 07. do 10. maja 2015. godine, u organizaciji 10 ženskih grupa sa prostora bivše Jugoslavije (Pokret Majke enklava Srebrenica i Žepa, Fondacija Cure, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, Centar za žene žrtve rata, Centar za ženske studije, Zagreb, Hrvatska, Centar za žensko i mirovno obrazovanje Anima, Kotor, Crna Gora, Savet za rodnu ravnopravnost, Skopje, Makedonija, Ženski lobi, Ljubljana, Slovenija, Centar za ženske studije i Žene u crnom, Beograd, Srbija). Ženskom sudu je prisustvovalo više od **500** osoba iz svih zemalja bivše Jugoslavije, ali i iz: Argentine, Alžira, Palestine, Izraela, SAD, Španije, Italije, Švedske, Austrije, Belgije, Velike Britanije, itd.

Završni događaj u Sarajevu nije kraj procesa, već naprotiv, podsticaj da se iz feminističke perspektive nastavi sa kreiranjem novih modela pravde. To je obaveza pre svega prema svedokinjama, ali i izraz naše odgovornosti prema ogromnom teretu nedavne prošlosti.

U nastavku procesa Ženskog suda, Žene u crnom, Beograd koordiniraju programske i druge aktivnosti, uz podršku organizacija: Anima, Kotor (Crna Gora), Centar za žene žrtve rata, Zagreb (Hrvatska), Fondacija 'Cure', Sarajevo, neke članice bivšeg Organizacionog odbora Ženskog suda (OOŽS) koji je delovao do događaja u Sarajevu učestvuju sporadično (Savet za ravnopravnost polova, Skopje, Makedonija), dok su se ostale članice OOŽS podržavaju aktivnosti bez aktivnog učešća.

U ovom izveštajnom periodu navedimo aktivnosti Žena u crnom kao i drugih organizacija koje učestvuju u nastavku procesa ŽS:

I Feministička etika brige – podrška svedokinjama na Ženskom sudu/ŽS

Regionalni sastanak Ženskog suda – sastanci su sastavni deo nastavka ŽS, a u ovom izveštajnom periodu organizovale smo tri regionalna sastanka **(3)**:

1.) Regionalni susret Ženskog suda - Vrnjačka banja, 19, 20. i 21. maj

Na ovom susretu učestvovalo je **32** osoba iz sledećih država/mesta:

Svedokinje na ŽS:

Bosna i Hercegovina: Nura Mustafić, Suvada Selimović, Šaha Hrustić, Šehida Abdurahmanović i Rejha Avdić

Crna Gora: Roksanda Peković i Sabina Talović

Hrvatska: Jovanka Carević, Milica Miladinović i Marica Šeatović

Makedonija: Marijonka Anastasovska

Slovenija: Mirjana Učakar

Srbija: Nadežda Kostić, Mirjana Mijailović, Marija Kovačev i Binasa Džigal

Organizatorke, terapeutkinje ŽS: Ljupka Kovačević, Nela Pamuković, Staša Zajović, Mira Vilušić

Aktivistkinje, saradnice ŽS: Snežana Obrenović (ŽUC, Kraljevo), Refija Hadibulić (Bajramovići/Srebrenica), Ljiljana Radovanović, Violeta Đikanović, Senka Knežević, ŽUC, Beograd; Senka Rastoder, Bar; Milica Lupšor, 'Roza', Zrenjanin, Božana Ivanović, Kruševac, Mubera Maslić Ždralović, Žene žrtve rata, Zagreb, Ljiljana Čantrak, NORAS 381, Beograd, Valentina Luketa, Split.

Program ovog susreta se sastojao od sledećih celina:

O aktivnostima u vezi sa procesom Ženskog suda prethodnom periodu (od decembra 2016 do maja)

Svedokinje =aktivistkinje (učesće svedokinja u akcijama mreža...(ŽUC, Anima, Centra za žene žrtve rata, CURE...): o aktivnostima svedokinja u okviru Mreže Žena u crnom navešćemo detaljnije u ovom izveštaju.

Svedokinje i organizatorke iz Crne Gore su govorile o društveno-političkom kontekstu ženske pobune u Crnoj Gori (mart – jun 2017), o motivima učesća u nenasilnoj pobuni, o otporu majki nepravdom smanjenju naknada majkama sa troje i više dece. Govorile su o kontinuiranim protestima, desetodnevnom ženskom štrajku glađu u kojem su učestvovalе.

Binasa Džigal, Žene Polimlja, Prijepolje je govorila o aktivnostima protiv zloupotrebe religije, običaja u Sandžaku, zbog čega su pokrenule, zajedno sa Ženama u crnom iz Beograda, obrazovni program "Nećemo nazad- branimo svoja prava".

Svedokinje iz Srebrenice su govorile o solidarnoj poseti Beogradu u organizaciji ŽUC-a 24. mart 2017, itd.

Ostavila je trag u nama – omaž Zumri Šehomerović (1951. – 2017.), svedokinja na ŽS koja je preminula februara 2017.

Dokle smo stigle? Kuda idemo dalje?- Tokom ovog, ali i prethodnih regionalnih sastanaka, svedokinje su izrazile:

- **Zadovoljstvo što je nastavljen proces ŽS:** (Meni je jako bitno što smo mi nastavile dalje", veoma čest iskaz svedokinja);
- **Očekivanja svedokinja na ŽS u pogledu nastavka procesa su velika, u emotivnom, političkom pogledu** („da se očuva ova naša 'porodica'; da nastavimo da se obrazujemo, da preuzimamo obaveze...“);
- **Spremnost učesnica procesa da neguju emotivnu povezanost i političke principe:** („Stvorila se jedna zajednica žena povezana ne samo bolom nego i snagom...“);
- **Odlučnost da se stvara prostor za svedočenje drugih žena:** o nasilju koje su preživele i preživljavaju nasilje radi daljeg razvijanja pravde iz feminističke perspektive;

- ***Feministička etika odgovornosti se kod svedokinja izražava i kao preuzimanje konkretnih obaveze da se nastavi proces u vidu organizovanja 'mini ŽS'*** (o specifičnim pitanjima, vršenju pritiska na institucionalni pravni sistem, a feministička briga se ispoljava u pružanju uzajamne emotivne i moralne podrške...)

Izneti su predlozi za održavanje 'mini' ŽS i drugih aktivnosti u nastavku procesa ŽS:

- *Organizovanje 'mini' ženskih sudova po specifičnim problemima sa kojima se suočavaju žene:* među predlozima za 'mini' ŽS a o kojima su najčešće izneti tokom ovih događaja su: nasilje/diskriminacija na etničkoj osnovi, uključujući i progon, kao i pitanja vezana za kršenje radnih prava žena, nasilje partijske države, militarizacija na nivou društva i države... Možemo zaključiti da se radi o višestrukom/višeslojnom nasilju, da su razni vidovi nasilja međusobno isprepleteni (etničko/klasno/rodno/militarističko nasilje).
- Takođe je dogovoreno da ukoliko ne postoje uslovi za organizovanje 'mini' ŽS, neophodno je stvarati prostore da žene javno govore o prečutanim zločinima, potisnutim traumama i to u vidu radionica, kružoka, sastanaka...

U nastavku debate "*Feministička etika odgovornosti*" svedokinje i organizatorke su govorile o konkretnim obavezama koje će preuzeti u nastavku procesa ŽS (pripreme 'mini' ženskih sudova, javne prezentacije, debate, radionice...).

Mirovna akcija „Pamtimo hrabri otpor žena“, omaž hrabrim ženama koje su se 1999. godine, u Kruševcu pobunile protiv prisilnih mobilizacija muškaraca za rat na Kosovo. U ovoj akciji je učestvovalo oko **50** žena iz svih zemalja bivše Jugoslavije (svedokinje, organizatorke ŽS, kao i lokalne aktivistkinje).

Solidarnost je naša snaga – o akcijama solidarne podrške i pomoći ratnim izbeglicama sa Bliskog i Srednjeg istoka, Afrike... Na ovom panelu su govorile:

Mubera Maslić-Ždralović, orijentalistkinja (prevoditeljka sa arapskog jezika), aktivistkinja *Ljiljana Čantrak*, NORAS 381, Beograd

Violeta Đikanović, ŽUC-a, aktivistkinja u solidarnim akcijama sa izbeglicama

Binasa Džigal, svedokinja na ŽS, NVO "Žene Polimlja", Prijepolje, radi sa izbeglicama u prihvatnom centru u Sjenici

Sabina Talović, svedokinja na ŽS, NVO "Bonafide", Pljevlja, učestvuje u solidarnoj pomoći izbeglicama u prihvatnom centru u Sjenici

Učesnice panela su govorile o akcijama solidarne pomoći i podrške: direktne akcije podrške i pomoći izbeglicama u prihvatnim centrima, samoorganizovanim kampovima, parkovima, ulične akcije solidarnosti...Sve učesnice su navodile primere zloupotrebe izbegličke tragedije, pre svega na nivou država (slučajevi represije, zloupotrebe, eksploatacije izbeglica od strane državnih i nedržavnih aktera u vidu pljačke i bogaćenja na račun izbeglica) itd.

Zajedničko promišljanje o aktuelnim društveno-političkim pitanjima u regiji, u svetu: najviše je bilo reči o jačanju ultradesničarskih snaga u celoj regiji, o reviziji presude BiH

protiv Srbije pred Međunarodnim sudom pravde; o 'blokadu' suočavanju s prošlošću u regiji, o izborima u Srbiji, o studentskim protestima u Srbiji...

Projekcija dokumentarnih filmova grupe za video aktivizam ŽUC-a i srodnih organizacija.
Na kraju regionalnog sastanka zajedno je napravljen opsežan plan aktivnosti u narednom periodu.

2.) Regionalni susret Ženskog suda - Skopje, 28, 29. i 30. septembar 2017.

Na regionalnom sastanku Ženskog suda održanom 28, 29. i 30. septembra u Skopju/Makedonija učestvovala su **34** žene iz 15 mesta i to iz Bosne i Hercegovine (Đulići i Klisa kod Zvornika, Potočari/Srebrenica, Sarajevo); Crne Gore (Pljevlja); Hrvatske (Zagreb); Kosova (Dečani, Đakovica, Priština); Makedonije (Skopje, Veles) i Srbije (Beograd, Kruševac, Leskovac, Novi Bečej).

Na ovom sastanku su učestvovala svedokinje na ŽS, organizatorke i aktivistkinje.
Program se sastojao od sledećih delova:

Nakon predstavljanja učesnica, prikazan je dokumentarni film „**Albanke su naše sestre**“ (Vajzat shqiptare jane motra tona), dokumentarni film u trajanju od 25 minuta, autorki i autora: Milene Popović, Sanje Kljajić, Taulanta Osmanija, Darka Špera, u produkciji Nezavisnog društva novinara Vojvodine i koprodukciji BIRN Kosova. Film prenosi svedočenje o otporu nasilnoj mobilizaciji muškaraca u Srijiji, otporu žena i vezama prijateljstva i solidarnosti između aktivistkinja Srbije i Kosova. Slogan filma „*Albanke su naše sestre*“ je preuzet od ŽUC-a koje su 8. marta 1995. po prvi put tokom protesta istakle ovaj transparent i doživele fizički napad i tada i to se nastavilo u brojnim prilikama.

Održana je sesija „**Dokle smo stigle? Kuda idemo dalje?**“ u kojoj je bilo reči o nastavku procesa ŽS i postavljena su pitanja: *Zašto mi je važan nastavak ŽS? Koji problemi koji tište žene u vašim sredinama? Kako zamišljate ŽS u naredne dve-tri godine? Gde bi želela da se 'mini ŽS', o kojim pitanjima i problemima bi se govorilo na tom mini žs, šta bi ti uradila, koje bi ti obaveze preuzela da se to održi?*

Zajedničko promišljanje o aktuelnim društveno-političkim pitanjima u regiji...

3.) Regionalni susret Ženskog suda - Andrevlje - 10, 11. i 12. novembar 2017.

Na ovom susretu je bilo prisutno **20** osoba iz 19 mesta, iz sledećih zemalja:

Svedokinje na ŽS:

Bosna i Hercegovina: Suvada Selimović, Đulići, Šaha Hrustić, Klisa, Šehida Abdurahmanović, Potočari/Srebrenica, Nura Mustafić, Bajramovići.

Crna Gora: Sabina Talović, Pljevlja

Hrvatska: Milica Miladinović, Zagreb i Marica Šeatović, Novska

Slovenija: Mirjana Učakar, Ptuj

Srbija: Vesna Đorđević, Zrenjanin, Nadežda Kostić, Kruševac i Marija Kovačev, Novi Bečej

Organizatorke, terapeutkinje, aktivistkinje ŽS: Ljupka Kovačević, Kotor, Nela Pamuković, Zagreb, Mira Vilušić, Tuzla, Refija Hadibulić, Bajramovići, Milka Rosić, Leskovac, Anđelija Vučurević, Novi Sad, Staša Zajović i Ljiljana Radovanović i Violeta Đikanović, Beograd.

Program se sastojao od sledećih delova:

‘Sliku svoju ljubim...’ – zabavna ženska igra – pričanje o nekoj fotografiji od prije rata, tj. onoj za koju su posebno vezane, koja nam je posebno draga i značajna...

O aktivnostima u vezi sa procesom Ženskog suda u prethodnom periodu (od maja do novembra 2017.)

Projekcija filma **“Dobra žena”**: Igrani film u režiji Mirjane Karanović, u trajanju od 90 minuta govori o ženi koja odlučuje da razotkrije ratne zločine svog muža.

O aktivnostima u vezi sa procesom Ženskog suda u prethodnom periodu

Svjedokinja = aktivistkinje (učesnice svjedokinja u akcijama mreža... (ŽUC, Anima, Centra za žene žrtve rata, CURE...)

Otpor žena na tegobnim mjestima i vremenima...

I dio: „Sada se na svemu štedi - Hrana u ratnim vremenima očima žena“

Esej **Marta Korea/Marta Correia**, antropološkinje iz Portugala. Ovaj esej razmatra tekstove koje su napisale žene različitog porijekla, koje žive u zaraćenim područjima, u raznim istorijskim periodima, a njihovo iskustvo je manje ili više direktno.

Ženska borba za pravedan mir - projekcija dokumentarnog filma **Žene pokreću promenu** (Women make change – Score Card Rwanda) – film u režiji *Alistaira Watersona* u trajanju od 24:59 minuta; govori o iskustvu Felisita Niyitegeka, osnivačice i direktorke organizacije ženskih sportova AKWOS, iz Kigaliju u Ruandi. U Film govori o osnaživanju žena kroz fudbal, u periodu posle genocida (1994.) u kojem su žene bile najveće žrtve, posebno seksualnih zločina.

Zajedničko promišljanje o aktuelnim društveno-političkim pitanjima u regiji, u svijetu...

Projekcija filmova Grupe za video aktivizam ŽUC-a

Kuda idemo dalje?

Dogovori za naredni period

II Feministička etika brige i odgovornosti - sigurni prostori u kojima žene javno govore o prećutanim zločinima, potisnutim traumama, radi jačanja uzajamne podrške, poverenja, prijateljstva, uključivanja što šireg kruga žena u aktivnosti u nastavku procesa Ženskog suda. Ovim nastavljamo praksu sa prethodnih sastanaka na kojima je dogovoreno da tamo gde ne postoje uslovi za organizovanje ‘mini’ ŽS, organizuju se radionice, kružoci, sastanci...U ovom periodu realizovana je sledeća aktivnosti:

Radionica sa 'Izbrisanima' u Ljubljani održana je 30. septembra 2017. u Socijalnom centru 'Rog' - prostor za glasove, osjećanja, misli žena i djece iz zajednice „Izbrisanih“, kao i aktivistkinja koje su ih podržavale i podržavaju. I ova, kao i prethodne radionice, potvrdila je duboke traume koje proživljavaju žene i deca – žrtve etničkog čišćenja u Sloveniji (1992.). U ovoj radionici učestvovalo je 13 žena, kako iz zajednice 'Izbrisanih' tako i slovenačke aktivistkinje koje su im pružale i pružaju podršku; voditeljice su bile feministička terapeutkinja ŽS (Marijana Senjak) i jedna od organizatorke ŽS (Nela Pamuković). Dogovoreno je da se 20.1.2018. održi sledeća celodnevna radionica.

III Pripremne aktivnosti za organizovanje Ženskog suda o kršenju radnih prava žena (Srbija)

Tokom regionalnih susreta ŽS, kao i javnih prezentacija organizovanih u Srbiji, svedokinje na ŽS, kao i žene (manjim delom su bili muškarci) koje su prisustvovalе javnim prezentacijama, govorile su o višestrukom nasilju (nasilju partijske države, nekažnjivosti na svim nivoima, diskriminaciji i progonu na etničkoj, ideološkoj, rodnoj osnovi i sl.). Radi se o višeslojnom nasilju, tj. razni vidovi nasilja međusobno isprepleteni (etničko/klasno/rodno/militarističko).

Post/ratno profiterstvo, pljačkaška privatizacija, brutalna eksploatacija radnika, a naročito radnica jedno od najvećih nepravdi i uzroka nebezbednosti žena u Srbiji. S druge strane, prevladava strah žena da o tome javno govore zbog straha od gubitka posla, ucena, pritisaka.

U okviru pripremnih aktivnosti za organizovanje Ženskog suda o kršenju radnih prava žena, a u skladu sa feminističkom etikom preuzimanja odgovornosti za nastavak procesa ŽS, neke od svedokinja na ŽS iz Srbije, aktivistkinje Mreže ŽUC-a, uz podršku ŽUC, Beograd, pokrenule su sledeće aktivnosti:

Radna grupa za organizovanje Ženskog suda o kršenju radnih prava žena – prvi radni sastanak održan je 22. oktobra 2017. u Beogradu, u prostorijama Žena u crnom, a učestvovalе su: Vesna Đorđević i Milica Lupšor (Zrenjanin), Ivana Ristić i Milka Rosić (Leskovac), Marija Kovačev (Novi Bečej), Tanja Marković, Staša Zajović i Miloš Urošević (Beograd). Pripremne aktivnosti imaju za cilj stvaranje prostora da žene govore o nepravdama u svetu rada, prikupljanje svedočenja žena, obuka aktivistkinja za rad na organizovanju ŽS, uključivanje sindikalnih aktivistkinja, stručnjakinja o ovom pitanju. Na ovom radnom sastanku osmišljen je scenario radionica o radnim pravima žena, uz projekciju kratkih dokumentarnih filmova o kršenju radnih pravima žena, kao i o otporu žena...Drugi radni sastanak je ovaj na regionalnom sastanku ŽS u Andrevlju (novembar 2017.), na kojem su predstavljena iskustva iz prvog ciklusa radionica o radnim pravima žena.

Metodologija rada – Dogovoreno je da će biti korišćena iskustva iz procesa organizovanja ŽS, posebno u radu sa potencijalnim svedokinjama koje bi svedočile na ovom ŽS, ali da će metodologija rada biti dograđivana tokom procesa rada. U proces organizovanja ovog ŽS, a naročito u pružanju emotivne podrške svedokinjama na ovom ŽS, biće uključene svedokinja iz ŽS (2015.), feminističke terapeutkinje ŽS, umetnički kolektivi i sl. Takođe će biti realizovane obimne obrazovne aktivnosti (radionice, feministički diskusioni kružoci...).

Radionice/razgovori o radnim pravima žena u ovom periodu su održani u sledećim mestima: u Zrenjaninu (6. i 26. novembra i 15. decembra) u organizaciji 'Roze' grupa za

radna prava žena a učestvovalo je oko dvadesetak žena – žrtava brutalnog kršenja radnih prava. U Leskovcu su u organizaciji grupe za mir i radna prava žena „NENA“ održane su takođe tri radionice (6. i 11. novembra i 11. decembra 2017.). U oba mesta učesnice su svedočile o nepravdama u svetu rada, a izrazile su potrebu i spremnost da učestvuju u procesu ŽS, pre svega kao potencijalne svedokinje za ŽS.

Transkripti i obrada materijala – Transkripte skidaju aktivistkinje navedenih organizacija a Žene u crnom su preuzele obavezu da obrade transkripte, kao izuzetno važan izvor znanja, ali i dragocen arhivski materijal.

Čitanka o radnim pravima žena – Žene u crnom pripremaju čitanku koja obuhvata razne segmente (Istorijski pregled, položaj žena na tržištu rada, radno zakonodavstvo itd). Čitanka će biti pripremljena početkom 2018. Čitanka je sastavni deo obrazovnih aktivnosti, tj. prakse zajedničke proizvodnje znanja.

Plan organizovanja narednih aktivnosti – učešće potencijalnih svedokinja na sastanku Mreže ŽUC-a (februar 2018.), nastavak radionica na lokalnom nivou, zajedničke radionice potencijalnih svedokinja iz cele Srbije, učešće potencijalnih svedokinja na susretu ŽS, maj 2018. itd. Predloženo je da se ovaj ŽS održi do kraja 2018. godine.

IV Promocije Ženskog suda – feministički pristup pravdi

Promocije/javne prezentacije ŽS se sastoje od sledećih segmenata:

- Šta je Ženski sud? Šta je feministički pristup pravdi? Istorijat i proces organizovanja Ženskog suda – o čemu uglavnom govore organizatorke ŽS
- Ženski sud – feministički pristup pravdi (52 minuta) – projekcija dokumentarnog filma
- Svedokinje govore o svom iskustvu svedočenja na Ženskom sudu u Sarajevu (Šta je za mene značilo svedočenje na ŽS?, kao i učešće u nastavku procesa ŽS)
- Razgovor sa publikom (Učinci Ženskog suda, nastavak procesa ŽS, problemi sa kojim se najviše suočavaju u svom okruženju – predlozi, sugestije za održanje 'mini' ŽS po specifičnim pitanjima, itd.).

U ovom izveštajnom periodu održano je dvanaest (**12**) javnih prezentacija u **5** država bivše Jugoslavije; na ovim prezentacijama prisustvovalo je **290** osoba:

1. **Ljubljana, 25. februar** - u okviru obilježavanja 25 godišnjice „Izbrisanih“ održana je radionica 25. februara 2017. godine u Socijalnom centru 'Rog' na kojoj je učestvovalo oko **15** žena iz zajednice „Izbrisanih“, djeca „Izbrisanih“, aktivistkinje Socijalnog centra 'Rog', organizatorke Ženskog suda (Nela Pamuković i Staša Zajović), kao i Marijana Senjak, feministička terapeuta Ženskog suda. Žene i deca iz zajednice „Izbrisanih“ su svjedočile o posledicama nepravdi i nasilja na emotivni, psihološki, moralni integritet. Naime, radi se o višestrukom/višeslojnom nasilju, jer su razni vidovi nasilja međusobno isprepleteni (etničko/klasno/rodno nasilje).

2. **Novi Bečej, 26. mart.** - održana je u mesnoj zajednici u organizaciji Žena u crnom, Beograd, NVO „Ženska inicijativa Vojvodine/ŽIVO“, Novi Bečej i Udruženja za radna prava žena „Roza“ iz Zrenjanina. Ovom događaju prisustvovalo je **20** osoba a učestvovale su svedokinje: Nadežda Kostić, Vesna Đorđević, Marija Kovačev.
3. **Beograd, 27. mart.** - Fond za humanitarno pravo, učestvovale svedokinje: Suvada Selimović, Rejha Avdić, Nadežda Kostić, a prisustvovali su zaposleni iz Fonda za humanitarno pravo **19** osoba.
4. **Nikšić, 29. mart 2017.** - održana je u hotelu Sinčel u organizaciji Centra za žensko i mirovno obrazovanje Anima iz Kotora. Ovom događaju prisustvovalo je **20** osoba. Govorile svedokinje: Zagorka Matović, Maja Jovović, Roksanda Peković i Binasa Džigal, organizatorke ŽS (Ljupka, Staša, Ervina).
5. **Pula, 11. april 2017.** - Održana je na Filozofskom fakultetu u Puli, u prisustvu oko **25** osoba (nastavnog kadra i studenata FF, promocija održana u organizaciji Građanska inicijativa Poreč, Centar za žene žrtve rata, Zagreb i ŽUC, Beograd. Učestvovale svedokinje: Ljubica Anđelković Đukić, Novigrad, Milica Miladinović, Zagreb, Nadežda Kostić, Kruševac, Marica Šeatović, Novska, Jovanka Carević, Zagreb; organizatorke: Nela Pamuković, Biserka Momčinović i Staša Z.
6. **Sarajevo, 11. maj 2017.** - održana je u kulturnom centru 'Kriteriion' u organizaciji Fondacija CURE iz Sarajeva i ŽUC, Beograd, učestvovale svedokinje: Nadežda Kostić, Kadefa Rizvanović, Milica Miladinović, Sabina Talović, Šehida Abdurahmanović; organizatorke (Jadranka i Staša); prisutnih **42** osobe.
7. **Podgorica, 15. maj** – učestvovale su organizatorke ŽS (Ljupka i Ervina), svedokinje iz Crne Gore, a ovom događaju prisustvovale su **24** osobe.
8. **Kotor, 24. maj** – učestvovala je organizatorka ŽS (Ljupka), a bilo je prisutno **18** žena. Učestvovale su svjedokinje iz Crne Gore: Maja Jovović i Sabina Talović.
9. **Beograd, 30. maj** – održana je na Fakultetu političkih nauka Beogradskog univerziteta, u organizaciji aktiviste Žena u crnom i studenta pomenutog fakulteta Stefana Milosavljevića, a uz učešće kako jedne od članica Međunarodnog sudskog veća Ženskog suda Latinke Perović, saradnice ŽS Snežane Milivojević, kao i svedokinja: Sabina Talović, Marica Šeatović, Marija Kovačev i Nadežda Kostić, organizatorki Staše Zajović, Daše Duhaček. Na početku ove Javne prezentacije oko tridesetak studenata ovog Fakulteta pokušalo je da spreči profašističkim ispadom (vikanjem, vređanjem, glorifikacijom ratnih zločinaca...). Međutim, nakon ovog incidenta nastavljena je debata uz učešće **40** osoba.
10. **Zlatar, Srbija, 18. jun** – u organizaciji “Žena Polimlja” i ŽUC, Beograd a učestvovale su svedokinje na ŽS: Binasa Džigal i Sabina Talović, kao i organizatorke. Ovom događaju prisustvovalo je **17** osoba.

11. **Beograd, 1. jul** – u okviru „Škole tranzicione pravde u organizaciji Fonda za humanitarno pravo“/FHP – održana je javna prezentacija ŽS; učestvovala su Staša Zajović i Sabina Talović, a događaju je prisustvovalo oko trideset (**30**) polaznika/ca nevedene Škole, uglavnom studenata sa Fakulteta političkih nauka i Pravnog fakulteta u Beogradu.

12. **Bijelo Polje/Crna Gora, 18. avgust** – u organizaciji Anime iz Kotora održana je promocija na kojoj su učestvovala svedokinje na ŽS iz Crne Gore u prisustvu **25** osoba.

V Promocije Ženskog suda – feministički pristup pravdi - međunarodni nivo

Organizatorke, svedokinje, aktivistkinje su učestvovala na brojnim međunarodnim konferencijama na kojima su govorile o iskustvima ŽS, od kojih izdvajamo:

- **11. i 12. maj, Đakovica/Gjakova, Kosovo** - Međunarodna konferencija u Đakovici "Empower Women Now! - Creating a culture of recognition and reconciliation in Kosovo" ("Osnažiti žene odmah! - Kreiranje kulture priznanja i pomirenja na Kosovu") u organizaciji ženskih organizacija Medica Gjakova i medica mondiale. Marijana Senjak, feministička terapeutkinja ŽS je u okviru izlaganja "Reconciliation and dealing with the past from a feminist perspective (Pomirenje i suočavanje s prošlošću iz feminističke perspektive)" govorila o Ženskom sudu, te iskustvima u primjeni Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja u ratu u Hrvatskoj.
- **2. i 3. jun, Valensija/Španija** – međunarodna feministička konferencija "Feminario Valensija, Feministički pristup suočavanja sa sadašnjim izazovima" (Feminario Valencia-enfoque feminista a los desafios actuales"). U okviru sesije sesije „Žene u konfliktima“ *Staša Zajović* je govorila o Ženskom sudu – feministički pristup pravdi. Konferenciji je organizovala Uprava za jednakost grada Valensije (Diputacion de igualdad de Valencia).
- **8. jun, Brisel/Belgija** – u okviru "Opservatorija za praćenje nasilja protiv žena", *Valentina Andrašek*, predstavnica Ženske mreže Hrvatske je govorila o Ženskom sudu.
- **7-9. jun, Jerevan, Jermenija** – međunarodna konferencija "**Addressing modern challenges in a inovative way- Naratives of women peace builders**" (Suočavanje sa modernim izazovima na kreativan način – narativi graditeljki mira"), *Mina Damjanović*, aktivistkinja ŽUC-a govorila je o feminističkom pristupu pravdi, kao i o učincima ŽS. Konferenciju u Jerevanu organizovala je NVO "**Democracy today**".
- **22.- 24. jun, Sarajevo/BiH**: na konferenciji "Dijalozi o naslijeđu Haškog tribunala", a u okviru sesije "Potrebe svjedoka poslije svjedočenja" *Nela Pamuković*, jedna od organizatorki ŽS i aktivistkinja Centra za žene žrtve rata iz Zagreba izlagala je o ŽS.
- **29. septembar, Skopje** – Javna prezentacija/JP održana je u okviru regionalnog susreta ŽS a učestvovala su **34** žene iz 15 mesta i to iz Bosne i Hercegovine (Đulići i Klisa kod Zvornika, Potočari/Srebrenica, Sarajevo); Crne Gore (Pljevlja); Hrvatske

(Zagreb); Kosova (Dečani, Đakovica, Priština); Makedonije (Skopje, Veles) i Srbije (Beograd, Kruševac, Leskovac, Novi Bečej).

- **28. novembar, Beograd** – JP je održana na Pravnom fakultetu Univerziteta „Union“, a učestvovala su svedokinje na ŽS (Nadežda Kostić/Srbija; Kruševac, Marica Šeatović, Novska/Hrvatska, Šehida Abdurahmanović, Srebrenica i Rejha Avdić, Tuzla/Bosna i Hercegovina). Nakon projekcije filma u debati je učestvovalo petnaestak studenata i studentkinja Pravnog fakulteta, kao i profesorke i profesori Pravnog fakulteta.
- **21. i 22. septembar, Tuzla, Bosna i Hercegovina** - u okviru programa 'Dani pacifizma' u organizaciji 'HO Horizonti', 'Prijateljice' iz Tuzle susrele su se sa mladima iz BiH, Hrvatske, Srbije (Sombor, Vukovar, Gračanica, Bratunac, Srebrenica, Milići, Srebrenik, Gornji Vakuf/Uskoplje. Oko 60 mladih osoba upoznati su sa ŽS (događajem u Sarajevu, feminističkim pristupom pravdi...) i mladi su iskazali veliko interesovanje.
- **16-18. novembar, Kordoba, Španija** – na feminističkoj konferenciji Staša Zajović je govorila o iskustvima ŽS, a konferenciji je prisustovalo više stotina žena iz cele Španije.
- **15. decembar, Bolonja, Italija - Tribunale delle donne – approccio femminista alla giustizia** (ŽS- feministički pristup pravdi) susret u organizaciji Žena u crnom iz Bolonje, prikazan je doku-film, razgovor o procesu ŽS, aktivnostima posle Sarajeva. Šehida Abdurahmanović iz Srebrenice i Staša Zajović su učestvovala na ovom događaju, a bilo je prisutno oko **50** osoba.

VI Zajednički radni konsultativni sastanci – u ovom periodu održavani su operativni radni sastanci organizacija, ekspertkinja, aktivistkinja koje učestvuju u nastavku procesa ŽS u Zagrebu, Beogradu, Podgorici.

VII Radni sastanci Žena u crnom: Kao nositeljke programskih aktivnosti u nastavku procesa ŽS, održavale su radne sastanke (izveštajne aktivnosti, priprema publikacija, dokumentacije i arhive ŽS, priprema regionalnih susreta svedokinja, priprema publikacije o ŽS itd.

VIII Video aktivizam

Video aktivizam koji podrazumeva realizaciju video materijala u vezi sa feminističkim pristupom pravdi; obuhvata i prevod i titlovanje dokumentarnih filmova o iskustvima nenasilnih pokreta protiv nekažnjivosti zločina, neoliberalne ekonomske globalizacije, itd.

- **Женский суд – феминистский подход к правосудию (52 min.)** - dokumentarni film u režiji Filipa Markovinovića, produkciji Žena u crnom (2016.) o Ženskom sudu/ŽS održanom u Sarajevu (7.-10. maja 2015.). Film je ranije preveden i titlovan i na: albanskom, engleskom, italijanskom i španskom jeziku.

IX Izdavaštvo

U ovom izveštajnom periodu priredile smo sledeće izdavačke jedinice:

- **Ženski sud: o događaju u Sarajevu i o nastavku procesa**

Knjiga ima 280 stranica, a uredništvo potpisuju Staša Zajović i Miloš Urošević. Knjigu su izdale Žene u crnom u 750 primeraka. Knjiga se sastoji od sledećih celina: Uvod, tekstovi Latinke Perović, Preživjele žrtve nasilja kao subjekti pravde: istorija odozdo i Staše Zajović, Svedokinje na Ženskom sudu – akterke pravde, pet sesija svedočenja na Ženskom sudu u Sarajevu, pet tekstova saradnica ŽS, Odluke i preporuke Međunarodnog sudskog veća, a kao dodatke, knjiga sadrži: Strukturu Ženskog suda, Pravila Ženskog suda, kao i recenzije knjige Adriane Zaharijević i Dragice Vujadinović.

- **Ženski sud: o događaju u Sarajevu i o nastavku procesa na engleskom jeziku**

Knjiga ima 314 stranica, a uredništvo potpisuju Staša Zajović i Miloš Urošević. Knjigu su izdale Žene u crnom u 500 primeraka.

- **Ostavila je trag u nama – Zumra Šehomerović (1951.- 2017.)**

Publikacija u znak sećanja na Zumru Šehomerović, jednu od osnivačica pokreta "*Majke enklava Srebrenice i Žepe*", mirovnu aktivistkinju, svedokinju na ŽS.

Publikacija ima 32 stranice, uredila ju je Staša Zajović a sastoji se iz dva dela: u prvom delu se nalazi ono što je Zumra Šehomerović govorila prilikom različitih događaja u organizaciji Žena u crnom, a u drugom delu su sećanja na Zumru, koje je održano 6. aprila 2017. u prostorijama ŽUC-a.

* *Transkripti*

- Regionalni susret svedokinja u Banji Vrujci (decembar 2016.) - 16 str.
- Javne prezentacije - 25 str.
- Regionalni susret svedokinja u Vrnjačkoj Banji Vrujci (maj 19, 20 i 21. maj 2017.) - 39 str.
- Javne prezentacije: 30 str.
- Regionalni susret svedokinja, Skopje (28, 29 i 30. septembar 2017.) - str. 9.
- Regionalni susret svedokinja, Andrevlje (10, 11. i 12. novembar 2017.) str. 17.

- **Letak Ženski sud: o nastavku procesa**

Letak donosi kratak pregled aktivnosti u vezi sa nastavkom procesa Ženski sud: feministički pristup pravdi, koji je nastavljen posle završnog događaja u Sarajevu (maj 2015. godina).

X Učešće svedokinja i organizatorki ŽS u aktivnostima Žena u crnom (ulične akcije, posećivanje mesta zločina, obrazovni programi...)

1. Ulične akcije

- **Beograd, 27. februar** „Pamtimo zločin u Štrpcima“
- **Beograd, 6. april** „Pamtimo 25 godina od početka rata u Bosni i Hercegovini“
- **Beograd, 23. April** **“Zašto”** – godišnjica ubistva 16 radnika RTS u NATO bombardovanju
- **Beograd, 21. januar** “Ženski marš protiv fašizma”
- **Beograd, 3. februar** – „Ne rehabilitaciji“ Milana Nedića
- **Beograd, 8. mart** „Ustajte, ugnjetene na svetu - Solidarnost internacionalizam-kontinuitet“

- **Beograd, 21. mart** "Stop rasizmu protiv izbeglica"
- **Beograd, 26. april** „Stop progonu homoseksualnih ljudi u Čečeniji“
- **Kruševac, 20. maj** „Pamtimo hrabri otpor žena“
- **Beograd, 19. jun** "Pamtimo žene silovane u ratu u Bosni i Hercegovini"
- **Beograd, 10. jul** – "Srebrenica 8372"
- **Zagreb, 4. avgust** – "Zločini u Oluji su odgovornost svih nas"
- **Beograd, 9. maj** „Antifašizam je naš izbor“
- **Beograd, 24. maj** "Stop kasetnoj municiji!"
- **Beograd, 27. jun** „Zona slobodna od mržnje“
- **Beograd, 17. jul** "Nijedna žena manje, nijedna mrtva više!"
- **Beograd, 5. oktobar** „Pamtimo“
- **Beograd, 5. oktobar** „Nikada nećemo zaboraviti zločin u Topčideru“
- **Beograd, 22. oktobar** „Pamtimo - 25 godina od zločina u Sjeverinu“
- **Beograd, 18. novembar** „Nikada nećemo zaboraviti zločine u Vukovaru“
- **Beograd, 21. septembar** „Zaustavite rat, a ne izbeglice! Zaustavite vojne, ne beguncev! Stop the war, not refugees!“
- **21. septembar** „Zaustavite rat, a ne izbeglice! Zaustavite vojne, ne beguncev! Stop the war, not refugees!“
- **Beograd, 27. septembar** „Zaustavite genocid nad Rohinjama! (Stop killing Rohingya!)“
- **Beograd, 27. oktobar** „Stop nasilju u Kataloniji! (No mas violencia en Catalunya)“
- **Beograd, 9. novembar** „Kristalna noć – nikada više!“
- **Beograd, 6. decembar** "Stop femicidu"
- **Beograd, 10. decembar** „Stop mržnji prema ženama! Stop fundamentalističkim, klerofašističkim napadima na žene!“
- **Beograd, 22. decembar** „Stop okupaciji!“

2. Posećivanje mesta zločina

- **27. Februar, Prijepolje** - komemoraciji povodom godišnjice zločina u Štrpcima prisustovale su svedokinje na ŽS: Binasa Džigal, Prijepolje i Sabina Talović, Pljevlja
- **12. maj, Bratunac** - 25 godina od zločina počinjenih u području Bratunca (Bosna i Hercegovina).
- **1. jun, Zvornik „Pamtimo!“** – povodom 25. godina od zločina u opštini Zvornik, Žene u crnom su zajedno sa Udruženjem žrtava opštine Zvornik obeležile 25. godinu od masovnih zločina počinjenih nad bošnjačkim stanovništvom.
- **11. jul, Srebrenica "Solidarnost i odgovornost"** - odlazak na komemoraciju u Memorijalnom centru Potočari/Srebrenica, gde je tog dana izvršen ukop/džena za 70 posmrtnih ostataka žrtava genocida.
- **18. jul, Beograd "Zločin u Orahovcu – Pamtimo!"** – na groblju Orlovača, nadomak Beograda, održan je pomen srpskim civilima, nad kojima su izvršeni ratni zločini u Orahovcu, na Kosovu.

- **Beograd, 5. oktobar „Pamtimo“** – obeležavanje trinaeste godišnjice zločina ubistva dvojice gardista u vojnom objektu Karaš kasarne u Topčideru, 5. oktobra 2004. godine, Dragana Jakovljevića i Dražena Milovanovića.
- **Lovas, Hrvatska, 18. oktobar** – obeležavanju 26 godišnjice zločina u Lovasu (18.10.1991.) gde su srpske oružane formacije ubile su 70 civila hrvatske nacionalnosti prisustvovala su četiri (4) aktivistkinje ŽUC-a.
- **Sjeverin, 22. oktobar** - na komemoraciji u Sjeverinu prisustvovala/i su aktivistkinje/i Mreže Žena u crnom iz Prijepolje, Pljevalja, Beograda i odale poštu nastradalim civilima, a nakon toga otišle u mesto Mioče i položile cveće.
- **Vukovar/Hrvatska, 19. novembar „Odgovornost i solidarnost“** – povodom 26 godišnjice zločina u Vukovaru, grupa od osam (8) aktivistkinja i aktivista Žena u crnom je posetila Vukovar, gde je odata pošta žrtvama zajedno sa njihovim porodicama, kao i sa građankama i građanima Vukovara.
- **Vranić, kod Beograda, 20. decembar** – antifašistička solidarna akcija povodom 74 godišnjice zločina u Vraniću. Naime, u Drugom svetskom ratu, u noći između 20. i 21. decembra 1943. godine fašističke četničke formacije ubile su 68 stanovnika/ca sela Vranić, najvećim delom porodice pripadnika/ca Pantić.

XI Feministička etika brige i odgovornosti – praćenje suđenja za zločin u selu Kravica (genocid u Srebrenici) pred Specijalnim sudom za ratne zločine u Beogradu.

Svedokinje na ŽS pružaju emotivnu i moralnu podršku srođnicama ubijenih koje takođe prate suđenje. U ovom periodu, ročištima održanim 13. februara, 20. marta i 13. aprila prisustvovala su sledeće svedokinje i organizatorke ŽS: Milica Miladinović, Jovanka Carević, Nela Pamuković, Zagreb i Marica Šeatović, Novska); Marija Kovačev, Novi Bečej, Snežana Obrenović, Kraljevo, zajedno sa aktiviskinjama i aktivistima ŽUC-a.

Ženska solidarnost za kažnjivost ratnih zločina - akcije ženske solidarnosti – feminističke etike brige i odgovornosti, činove uzajamne podrške, razmene i saradnje u regiji u cilju izgradnje pravednog mira. Radi se prvenstveno o razmenama i podršci žrtvama zločina počinjenim u naše ime, kao i žrtvama/preživelima iz zločina nad civilima srpske nacionalnosti:

- **17. i 18. januar, Bihać (Bosna i Hercegovina)** – solidarna poseta Mejri Dautović (Majka Mejri), mirovnoj aktivistkinji, majci Edne i Edvina, ubijenih u konc-logoru u Omarskoj u BiH od strane srpskih oružanih formacija.
- **13. februar, Vranić kod Beograda** – antifašistička solidarna poseta selu Vranić, a u znak sećanja na zločine koji su četničke fašističke formacije počinile tokom Drugog svetskog rata nad civilima srpske nacionalnosti. Ovom prilikom aktivistkinje ŽUC-a, aktivistkinje iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine posetile su Spomen sobu u kući porodice Pantić.

- **24. mart, Beograd** – Osamdesetpet (85) žena Srebrenice iz Tuzle, Potočara/Srebrenice, Bratunca i drugih mesta iz BiH došlo je u posetu Beogradu, a u okviru uzajamne podrške i solidarnosti Žena u crnom i žena Srebrenice. Ovom prilikom organizovano je više događaja: razgovor o značaju prijateljstva i zajedničkog rada između žena Srebrenice i Mreže ŽUC-a, projekcija dokumentarnih filmova o uličnim akcijama ŽUC-a posvećenim genocidu u Srebrenicu, zajednički oblazak parka Kalemegdan, itd.
- **2. april, Đulići, BiH** – susret solidarne podrške ženama iz Đulića, mesta na području Zvornika.
- **12. i 13. maj, Bjelovac, opština Bratunac** – u solidarnoj poseti i podršci Rejhi Avdić, aktivistkinji Udruženja “Žene Srebrenice”, svedokinji na ŽS bile su četiri aktivistkinje ŽUC iz Beograda i Marija Kovačev, svedokinja na ŽS iz Novog Bečaja.
- **18. septembar, Srebrenica** – Solidarna poseta aktivistkinja ŽUC Beograd i aktivistkinja iz Španije (Charo Nogueira i Selime Nadin) Memorijalnom centru Potočari/Srebrenica. Istog dana posetile su selo Bajramovići u kojem žive Nura Mustafić, svedokinja na Ženskom sudu/ŽS i Refija Hadžibulić, učesnica u procesu ŽS, one su preživle u srebreničkom genocidu i sa njima su aktivistkinje razgovarale o prevazilaženju ratnih trauma, značaju učešća u nastavku procesa ŽS, saradnji sa ŽUC-om itd. Takođe su aktivistkinje posetile Srebrenicu, gde su se susrele sa Hajrom Čatić, predsednicom Udruženja žene Srebrenice, sa sedištem u Tuzli.
- **20. septembar, Beograd** - susret ženske solidarnosti organizovale su Žene u crnom, Beograd i udruženje građana “Anima” iz Đulića. Grupa od 49 žena iz područja Zvornika (Đulića, Klise, Tojšića, Glumine, Zvornika, Sapne, Šetića...) došle su u posetu ŽUC-u. Ovom prilikom organizovano je niz aktivnosti: susret u prostorijama ŽUC-a, a potom, turističko-kulturni program zajedničkog obilaska Beograda (poseta Konaku kneginje Ljubice, šetnja Knez Mihailovom, krstarenje Dunavom, druženje u Zemunu. I ovaj susret je nastavak dugogodišnje saradnje, prijateljstva, uzajamne podrške i zajedničkog rada.

XII Obrazovni programi

- *Sastanak mreže Žena u crnom* – 10, 11. i 12. februara u Vrnjačkoj banji i ovom sastanku su prisustvovalе svedokinje i organizatorke iz sledećih mesta: *Bosna i Hercegovina*: Suvada Selimović, Šaha Hrustić; *Hrvatska*: Nela Pamuković, Jovanka Carević, Milica Miladinović, Marica Šeatović; *Srbija*: Staša Zajović, Nadežda Kostić, Binasa Džigal, Marija Kovačev i *Crna Gora*: Ljupka Kovačević, Sabina Talović.
- *Sastanak mreže Žena u crnom* – 14, 15. i 16. septembar u Vrnjačkoj banji i ovom sastanku su prisustvovalе svedokinje i organizatorke iz sledećih mesta: *Bosna i Hercegovina*: Suvada Selimović, Šaha Hrustić, Rejha Avdić, Šehida Abdurahmanović; *Hrvatska*: Nela Pamuković; *Srbija*: Binasa Džigal, Nadežda Kostić, Marija Kovačev; *Crna Gora*: Sabina Talović.

- *“Sačuvajmo naša prava”*, obrazovni program u organizaciji Žena Polimlja iz Prijepolja i Žena u crnom iz Beograd uz učešće svedokinja: Binasa Džigal i Sabina Talović održan je 27. aprila u Priboju.
- *“Sačuvajmo naša prava”*, obrazovni program u organizaciji Žena Polimlja iz Prijepolja i Žena u crnom iz Beograd uz učešće svedokinja: Binasa Džigal i Sabina Talović održani su 13. maja u Sjenici i 16. i 17. juna na Zlataru kod Nove Varoši (Sandžak).
- *Ženski mirovni aktivizam* – peti ciklus obrazovnog programa *“Žene i moć”* održan je 26. maja 2017. u organizaciji Udruženja žena *‘Anima’* iz Đulića i ŽUC Beograd; učestvovalo 28 žena iz sela sa područja Zvornika (Đulići, Klisa, Šetići, Tojšići, Potočare, Bajramovići kod Srebrenice), Beograda, Splita a učestvovala su svedokinje na ŽS: Suvada Selimović, Šaha Hrustić, Šehida Abdurahmanović.
- *Od aktivizma do organizacije* – seminar održan u Beogradu 17. i 18. jula u Beogradu, učestvovala su svedokinje Binasa Džigal iz Prijepolja, Sabina Talović iz Pljevalja i Marija Kovačev iz N. Bečeja zajedno sa aktivistkinjama Mreže ŽUC-a.

Januar 2018.

Priredila Staša Zajović, uz podršku Nele Pamuković, Ljupke Kovačević i Miloša Uroševića